

УДК 316.774

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5\(59\)-2078-2088](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-5(59)-2078-2088)

Піменова Ольга Олександрівна кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри соціогуманітарних технологій, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0003-3384-6806>

Жук Оксана Миколаївна кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри соціогуманітарних технологій, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0002-9413-7651>

Майборода Оксана Леонтіївна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціогуманітарних технологій, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, <https://orcid.org/0000-0001-8134-1672>

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. У статті досліджуються особливості комунікації в інклюзивному освітньому середовищі як важливого чинника забезпечення рівного доступу до освіти та соціальної адаптації учнів з особливими освітніми потребами (ООП). Ефективна комунікація у такому середовищі розглядається не як проста передача інформації, а як багатовекторний процес, що враховує різноманітність когнітивних, мовленнєвих та фізичних особливостей учасників навчального процесу. Особлива увага приділяється бар'єрам комунікації, які виникають через порушення мовлення, слуху, зору, а також через соціальні стереотипи і недостатню підготовку педагогів. Аналізуються типи комунікації – вербальна, невербальна та асистивна – і їх роль у створенні доступного, чуйного та інтегрованого навчального простору. Психолого-педагогічна основа взаємодії базується на принципах емпатії, поваги і партнерства. Наголошується на необхідності комплексного підходу до підготовки педагогів, включно з набуттям навичок роботи з сучасними асистивними технологіями та методиками інклюзивної педагогіки. Висвітлюються основні проблеми та шляхи їх подолання для побудови сприятливого інклюзивного середовища, що сприяє розвитку комунікативної компетентності, соціальної інтеграції та повноцінній участі всіх здобувачів освіти. Окремо розглядаються інституційні та організаційні передумови ефективної комунікації у школі, зокрема важливість налагодження співпраці між педагогами, асистентами вчителів, фахівцями з інклюзії, батьками та

самими учнями. Увага зосереджена на необхідності створення комунікативного простору, в якому кожен учасник освітнього процесу матиме змогу вільно висловлюватися, отримувати зворотний зв'язок та відчувати себе почутим і включеним до колективу. Визначено, що вдосконалення системи педагогічної освіти з урахуванням специфіки інклюзивного навчання є ключовою умовою формування ефективних стратегій комунікації в сучасних закладах освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, комунікація, особливі освітні потреби, бар'єри комунікації, вербальна і невербальна комунікація, асистивні технології, педагогічна готовність, соціальна адаптація, емпатія, інклюзивне середовище.

Pimenova Olha Oleksandrivna PhD in Sociology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Socio-Humanitarian Technologies, Lutsk National Technical University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0003-3384-6806>

Zhuk Oksana Mykolaivna PhD in History, Associate Professor, Head of the Department of Socio-Humanitarian Technologies, Lutsk National Technical University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0002-9413-7651>

Maiboroda Oksana Leontiivna PhD in History, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Socio-Humanitarian Technologies, Lutsk National Technical University, Lutsk, <https://orcid.org/0000-0001-8134-1672>

FEATURES OF COMMUNICATION IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Abstract. The article explores the features of communication in an inclusive educational environment as a crucial factor in ensuring equal access to education and the social adaptation of students with special educational needs (SEN). Effective communication in such an environment is viewed not as a simple exchange of information but as a multifaceted process that considers the diversity of cognitive, speech, and physical characteristics of the participants in the educational process. Special attention is given to communication barriers arising from speech, hearing, and vision impairments, as well as from social stereotypes and insufficient teacher training. The study analyzes types of communication—verbal, nonverbal, and assistive—and their role in creating an accessible, responsive, and integrated learning space. The psychological and pedagogical foundation of interaction is based on the principles of empathy, respect, and partnership. Emphasis is placed on the need for a comprehensive approach to teacher training, including the development of skills

for working with modern assistive technologies and inclusive pedagogy methods. The article highlights the main challenges and ways to overcome them in order to build a supportive inclusive environment that promotes the development of communication competence, social integration, and full participation of all learners. Institutional and organizational prerequisites for effective communication in schools are also considered, particularly the importance of cooperation between teachers, teaching assistants, inclusion specialists, parents, and the students themselves. The focus is on the necessity of creating a communicative space in which every participant in the educational process can express themselves freely, receive feedback, and feel heard and included in the school community. It is concluded that improving the system of teacher education with attention to the specifics of inclusive learning is a key condition for developing effective communication strategies in modern educational institutions.

Keywords: inclusive education, communication, special educational needs, communication barriers, verbal and nonverbal communication, assistive technologies, teacher readiness, social adaptation, empathy, inclusive environment.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому просторі інклюзія є не лише педагогічним підходом, а й соціальним викликом, що потребує глибокого осмислення та професійного супроводу. Комунікація в інклюзивному освітньому середовищі відіграє ключову роль у забезпеченні рівного доступу до знань, соціальної взаємодії та психологічного комфорту всіх учасників навчального процесу. Діти з особливими освітніми потребами (ООП) можуть мати порушення мовлення, сприймання, поведінки, або комунікативної компетентності, що суттєво впливає на їх здатність до ефективної взаємодії з однолітками та педагогами.

Наявність бар'єрів у спілкуванні часто призводить до ізоляції таких учнів, погіршення їх навчальних досягнень та соціальної адаптації. Водночас, неготовність педагогів до ефективної комунікації з дітьми з ООП, відсутність відповідних методик та навичок унеможлиблює створення повноцінного інклюзивного середовища. Саме тому дослідження особливостей комунікації в інклюзії є актуальним завданням як для науковців, так і для практиків. Такий аналіз дозволяє не лише виявити типові труднощі та потреби учасників освітнього процесу, але й розробити ефективні стратегії для побудови доступного, чуйного та результативного навчання.

Актуальність дослідження особливостей комунікації в інклюзивному освітньому середовищі зумовлена також зростанням кількості дітей з особливими освітніми потребами (ООП), які залучаються до загальноосвітніх закладів. Станом на 2024/2025 навчальний рік у закладах загальної середньої освіти України функціонує 33 397 інклюзивних класів, у яких навчається 47

610 учнів з ООП. Діяльність 674 інклюзивно-ресурсних центрів забезпечує надання комплексної психолого-педагогічної підтримки, у тому числі для внутрішньо переміщених дітей з інвалідністю [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику комунікації в інклюзивному освітньому середовищі розглядали такі дослідники, як А. Бойчук, М. Друшляк, В. Гринюк, В. Кірвас, І. Лапшина, С. Лупінович, О. Омельчук, В. Овсієнко, М. Рогач, О. Семеніхіна, Н. Семеній, В. Сухенко, Н. Стельмах, О. Ткаченко, Л. Фамілярська, О. Хом'як. Важливо відзначити, що у наукових публікаціях акцентується увага на потребі зміни підходів до педагогічної взаємодії, розвитку толерантності, а також підвищення комунікативної компетентності всіх учасників освітнього процесу.

З урахуванням сучасних тенденцій у сфері інклюзивної освіти, а також необхідності створення сприятливого середовища для ефективної взаємодії, питання особливостей комунікації в інклюзивному середовищі зберігає свою актуальність і потребує подальшого дослідження.

Мета статті – проаналізувати особливості комунікації в інклюзивному освітньому середовищі, виявити основні бар'єри взаєморозуміння між учасниками освітнього процесу та окреслити ефективні стратегії налагодження інклюзивної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Інклюзія в сучасному освітньому контексті розглядається як процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, соціального статусу чи стану здоров'я. Концепція інклюзії сформувалася як результат переосмислення значущості людських відмінностей та розмаїття. В її основі лежить заперечення будь-яких форм упередженого ставлення чи виключення. Інклюзивний підхід втілює фундаментальні принципи демократії, підкреслюючи, що кожна дитина є важливою складовою соціуму й повинна мати рівні права, включно з правом на здобуття освіти, незалежно від індивідуальних особливостей розвитку чи стану здоров'я.

Запровадження інклюзивної освіти в Україні ґрунтується на ряді міжнародних правових актів, що регламентують права людини та забезпечення рівного доступу до освіти, а саме:

- Загальна Декларація ООН про права людини (1948 р.);
- Декларація прав дитини (1959 р.);
- Декларація про права інвалідів (ООН, 1975 р.);
- Конвенція ООН про права дитини (1989 р.);
- Всесвітня декларація «Освіта для всіх» (1990 р.);
- Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1993 р.);
- Саламанкська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (1994 р.);

- Дакарська декларація (2000 р.);
- Конвенція ООН про права інвалідів (2006 р.);
- Резолюція Ради Європи про освіту дітей з інвалідністю (2008 р.).

Інклюзивне освітнє середовище передбачає створення умов, у яких кожна дитина має можливість повноцінно брати участь у навчальному процесі, розвиватися та взаємодіяти з іншими учасниками освітнього простору. Як стверджує українська дослідниця Ольга Ткаченко: «Інклюзивне освітнє середовище – це середовище, де всі здобувачі освіти незалежно від своїх освітніх потреб здатні навчатися ефективніше, підвищувати свою соціальну компетентність, вдосконалювати комунікативні навички, а також відчувати себе частиною загальної спільноти. Кожна група дітей з особливими освітніми потребами має як загальні, характерні для всіх, обмеження життєдіяльності, так і особливі, притаманні лише їй і кожній дитині окремо. У зв'язку з цим організація освітнього середовища забезпечується на основі компетентнісної оцінки групових та індивідуальних можливостей дітей, адресного моделювання умов, оптимальних саме для них» [3, с. 84].

Важливо відзначити, що інклюзивна освіта спирається на низку основоположних принципів, дотримання яких є запорукою її результативного впровадження:

- кожна дитина має унікальні особливості, інтереси, здібності та потреби в освітньому процесі;
- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це є можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- заклади освіти мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів, узгоджуючи різні види і темпи навчання;
- заклади освіти повинні забезпечувати якісну освіту для всіх, розробляючи відповідні навчальні плани, вживаючи організаційні заходи, розробляючи стратегії навчання;
- діти мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм у освітньому процесі [2].

Комунікація в такому середовищі відіграє ключову роль, оскільки є основою побудови взаємин, передачі знань, формування довіри та соціальної адаптації. У контексті інклюзивної освіти комунікація – це не лише передача інформації, а й усвідомлене налагодження зв'язків між учасниками освітнього процесу з урахуванням особливих потреб окремих осіб. Вона передбачає відкритість, доступність та чутливість до емоційних, когнітивних і фізичних особливостей партнерів по взаємодії.

Саме завдяки такому підходу комунікація стає інструментом забезпечення рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу. Ефективна взаємодія потребує створення сприятливого психологічного клімату, у якому

кожна дитина, незалежно від своїх можливостей чи обмежень, почуватиметься прийнятною, зрозумілою та включеною в спільну діяльність. Це вимагає від педагогів високого рівня емпатії, гнучкості у спілкуванні, володіння спеціальними методами асистивної комунікації, а також тісної співпраці з батьками, асистентами вчителя та фахівцями супроводу.

Розрізняють декілька типів комунікації, які мають значення для інклюзивної практики. Вербальна комунікація включає усне та письмове мовлення як основні засоби обміну інформацією. Невербальна комунікація охоплює жести, міміку, пози, інтонації – усе, що супроводжує мовлення або навіть замінює його в певних випадках. Асистивна комунікація стосується використання спеціальних засобів або технологій для підтримки або заміщення мовлення у тих дітей, які не можуть повноцінно користуватися вербальними засобами. Усі ці типи комунікації мають бути інтегрованими в навчальний процес з урахуванням індивідуальних потреб учнів.

Важливо відзначити, що ефективне використання різних типів комунікації в інклюзивному середовищі вимагає від педагогів не лише знань, а й глибокого розуміння можливостей та потреб кожної дитини. Наприклад, для учнів з розладами спектра аутизму надзвичайно важливою є чітка структура вербального спілкування, поєднана з візуальною підтримкою, такою як піктограми чи візуальні розклади. Діти з порушеннями слуху можуть потребувати використання жестової мови або сурдоперекладача, а учні з мовленнєвими труднощами – спеціальних комунікаторів або планшетів зі встановленими додатками для альтернативної комунікації.

Таким чином, комунікація в інклюзивному освітньому процесі перестає бути уніфікованим засобом передачі знань і перетворюється на багатовекторну взаємодію, що враховує різноманітність каналів сприймання та вираження інформації. Впровадження індивідуалізованих підходів до комунікації забезпечує не лише доступність освітнього контенту, а й сприяє формуванню почуття залученості та значущості кожного учня в колективі. Це є важливою умовою соціалізації, розвитку навичок співпраці та позитивного ставлення до навчання.

У цьому контексті особливої ваги набуває роль закладів вищої освіти, які готують майбутніх педагогів до роботи в інклюзивному середовищі. Саме університети мають забезпечити студентів не лише теоретичними знаннями з основ інклюзивної педагогіки, але й практичними навичками ефективної комунікації з дітьми з особливими освітніми потребами. Важливою складовою навчального процесу є ознайомлення з сучасними асистивними технологіями, методиками невербального спілкування та принципами побудови індивідуалізованого освітнього простору. Такий інтегрований підхід сприяє формуванню в майбутніх учителів толерантності та професійної готовності до реалізації ідей інклюзії у своїй майбутній педагогічній практиці.

Психолого-педагогічні основи взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі ґрунтуються на принципах прийняття, поваги до різноманіття, емоційної підтримки, розвитку емпатії та партнерства. Важливо, щоб педагоги володіли знаннями про типи порушень у дітей, психологічні особливості спілкування з ними, а також навичками ефективної комунікації та врегулювання конфліктів. Підготовка вчителя до роботи в інклюзії передбачає не лише методичну компетентність, а й здатність до чутливого реагування на індивідуальні потреби дитини, що можливо тільки за умови глибокого розуміння процесів комунікації.

У процесі реалізації ефективної комунікації в інклюзивному освітньому середовищі виникає низка бар'єрів та труднощів, які суттєво впливають на якість взаємодії між учасниками освітнього процесу. Розуміння цих перешкод є ключовим для розробки стратегій їх подолання.

Однією з основних проблем залишаються фізичні та когнітивні обмеження у комунікації. Діти з порушеннями зору, слуху, мовлення або інтелектуального розвитку стикаються з труднощами у сприйнятті та передачі інформації. Наприклад, учень з порушенням слуху може не розуміти інструкцій вчителя, якщо не використовується жестова мова або відповідна візуальна підтримка. У той же час, діти з когнітивними порушеннями можуть мати труднощі з абстрактним мисленням чи логічним узагальненням, що ускладнює розуміння навчального матеріалу навіть при наявності доступної мови. Саме тому важливо адаптувати не лише зміст, але й спосіб комунікації до індивідуальних можливостей кожної дитини.

Ще одним важливим аспектом є застосування асистивних технологій та альтернативних засобів комунікації, які забезпечують компенсацію наявних порушень та сприяють залученню учнів з особливими освітніми потребами до освітнього процесу. Такі інструменти, як графічні піктограми, спеціалізовані програмні додатки або комунікатори, відіграють ключову роль у забезпеченні можливості висловлювати власні потреби, емоції та думки незалежно від рівня володіння вербальною мовою.

Важливо відзначити, що «В Україні розроблено вітчизняний мобільний додаток «Digital Inclusion» («Цифрова інклюзія»). Компанія «Huawei Україна» у співпраці з громадським об'єднанням «Здорове суспільство», соціальним підприємством «ДивоГра» в рамках соціального партнерства та за підтримки Міністерства освіти і науки України запустила додаток «Digital Inclusion» для безбар'єрного спілкування на основі символічної системи. Мобільний додаток створено як рішення для альтернативної та додаткової комунікації, коли вербальна комунікація неможлива. Зокрема для дітей і дорослих з аутизмом, людей після інсульту, травм, під час лікування, а також для розвитку мовлення та творчого мислення.» [5].

Можна стверджувати, що мобільний застосунок під назвою «Digital Inclusion» виконує такі функції:

- сприяння цифровій інклюзії: впровадження інноваційних рішень для формування суспільної культури підтримки осіб з аутизмом, порушеннями мовлення та іншими особливими потребами;
- забезпечення відкритого цифрового спілкування: надання інструментів альтернативної та додаткової комунікації не лише для родин і педагогів, які займаються реабілітацією, а й для ширшого кола зацікавлених осіб – з метою відновлення мовлення та покращення взаємодії;
- підтримка гармонійного розвитку особистості у цифровому середовищі: просування принципів безбар'єрності, створення умов для участі в цифровій економіці, розвитку соціального підприємництва, креативних галузей, туризму, а також залучення людей із мовленнєвими порушеннями та РАС до професійної діяльності.

Застосування подібних засобів сприяє підвищенню рівня навчальної активності та розвитку навичок самовираження в учнів з порушеннями мовлення, слуху або інтелектуального розвитку.

Поряд із технологічними рішеннями суттєвий вплив на ефективність комунікації в інклюзивному середовищі справляє характер соціальної взаємодії в освітньому колективі. Дослідження підтверджують, що атмосфера психологічної безпеки, прийняття та взаємоповаги є важливим чинником формування позитивного емоційного фону, який, у свою чергу, створює умови для розвитку комунікативних навичок. Саме соціально-психологічні характеристики освітнього середовища здатні як сприяти, так і ускладнювати процес включення дитини з ООП у навчальну та соціальну діяльність.

Українська дослідниця Вікторія Сухенко стверджує: «Особам з ООП, як і всім здобувачам вищої освіти, потрібна надійна опора – викладач, який зможе відчувати внутрішній світ учасників освітнього процесу, запропонувати можливості розвитку, підтримку і створення умов для максимального розкриття власних здібностей. Тому науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти задля створення інклюзивного простору як частини системи освітніх послуг мають урахувати такі аспекти комунікативної діяльності зі здобувачами з ООП, як: мотиваційний (стимулює до комунікативної активності); комунікативно-пізнавальний (сприяє адаптації до соціального середовища); діяльніснокомунікативний (забезпечує досягнення бажаних результатів у процесі спілкування); соціальнокомунікативний (формує адекватну комунікативну поведінку в комунікативній діяльності)» [4, с.79].

Не менш вагомим чинником є існування соціальних стереотипів та упереджень щодо осіб з особливими освітніми потребами. У суспільстві досі існує упереджене ставлення до дітей з інвалідністю як до «інших», що може

проявлятися у неприйнятті з боку однолітків, униканні взаємодії, занижених очікувань або надмірній опіці. Такі установки перешкоджають створенню рівноправного, відкритого освітнього середовища, де всі учасники відчували б себе почутими й важливими. Подолання стереотипів потребує систематичної просвітницької роботи як серед учнів, так і серед батьків та освітян.

Соціальні стереотипи щодо осіб з особливими освітніми потребами мають глибокі культурні та історичні корені, що ускладнює процес їх подолання. Такі уявлення часто базуються на обмежених або викривлених знаннях про природу інвалідності, її прояви та потенціал осіб з ООП. У суспільній свідомості інвалідність нерідко сприймається як патологія або обмеження, що призводить до маргіналізації цих осіб у соціальних і освітніх практиках. Це створює додаткові бар'єри не лише для соціальної інтеграції, а й для ефективного засвоєння знань у межах загальноосвітнього простору.

У межах інклюзивного середовища стереотипи та упередження можуть набувати прихованих форм, зокрема в диференційованому ставленні з боку педагогів, у неформальній сегрегації учнів у груповій роботі або у зниженому рівні академічних вимог. Унаслідок цього формується прихований навчальний дискурс, який підкріплює уявлення про «нормативного» учня як такого, що не має особливих освітніх потреб. Подібні механізми не лише ускладнюють процес соціальної адаптації дітей з ООП, а й підважують саму ідею інклюзії як принципу рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів.

Окремим викликом є недостатність підготовки педагогічного персоналу до ефективної комунікації в умовах інклюзії. Не всі вчителі володіють необхідними знаннями щодо особливостей розвитку дітей з ООП, а також не завжди мають досвід використання альтернативних засобів комунікації, індивідуальних підходів чи інклюзивної педагогіки загалом. Відсутність відповідної фахової підготовки, міждисциплінарної співпраці та постійної професійної підтримки знижує ефективність взаємодії та може призводити до комунікативних помилок або виключення окремих учнів з активної участі в навчальному процесі.

Крім того, брак системного супроводу педагогів у вигляді тренінгів, семінарів та практичних консультацій обмежує можливості впровадження сучасних інклюзивних методик у повсякденну педагогічну діяльність. Без належної підтримки та мотивації вчителі часто відчують стрес і вигорання, що негативно впливає на їхню здатність створювати безпечне і підтримуюче освітнє середовище. Відтак, важливо впроваджувати комплексні програми професійного розвитку, які включатимуть як теоретичні знання, так і практичні навички комунікації з дітьми з різними потребами.

З іншого боку, успішна інклюзія неможлива без тісної взаємодії між педагогами, батьками, фахівцями-психологами та іншими спеціалістами, що

забезпечує всебічний підхід до навчання і розвитку дитини. Така міждисциплінарна співпраця сприяє оперативному вирішенню проблем, адаптації освітніх програм і створенню умов, які максимально відповідають індивідуальним потребам кожного учня.

У закладах загальної середньої та вищої освіти ефективно функціонування інклюзивного освітнього середовища значною мірою залежить від конструктивної взаємодії між педагогічними працівниками та батьками осіб з особливими освітніми потребами. Така співпраця дозволяє викладачам та вчителям отримувати важливу інформацію про індивідуальні особливості навчання, поведінки та сприйняття матеріалу кожного здобувача освіти. Це, у свою чергу, сприяє більш точному добору методів і засобів навчання, адаптації освітніх програм і забезпеченню необхідного рівня підтримки.

З іншого боку, батьки та родичі студентів або учнів з ООП завдяки такій взаємодії отримують можливість краще зрозуміти освітній процес, глибше усвідомити потреби своєї дитини та посилити мотивацію до навчання. Вони також можуть опанувати ефективні підходи до організації навчального простору вдома, залучитися до планування індивідуальної освітньої траєкторії та сприяти соціалізації дитини в освітньому середовищі. Партнерство між закладом освіти та сім'єю є запорукою успішної реалізації інклюзії, адже воно створює сприятливі умови для розвитку, самореалізації та рівного доступу до знань для кожного здобувача освіти незалежно від його індивідуальних особливостей. Лише через спільні зусилля можна досягти справжньої інклюзивності, де кожна дитина відчуває себе прийнятою та залученою до повноцінного освітнього процесу.

Можна стверджувати, що подолання бар'єрів у комунікації потребує системного підходу, який охоплює як фізичну доступність освітнього середовища, так і зміну ставлення, професійну підготовку педагогів та розвиток інклюзивної культури в навчальних закладах.

Висновки. Отже, комунікація в інклюзивному освітньому середовищі є фундаментальним чинником забезпечення рівних можливостей для навчання, соціальної адаптації та психологічного комфорту дітей з особливими освітніми потребами. Успішна інклюзія залежить від врахування індивідуальних особливостей учнів, застосування різних типів комунікації – вербальної, невербальної та асистивної – а також від створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі.

Водночас, існують суттєві бар'єри, серед яких фізичні та когнітивні обмеження, недостатня підготовка педагогів, соціальні стереотипи і упередження, які ускладнюють процес ефективної взаємодії. Подолання цих викликів можливе завдяки комплексному підходу, що включає підвищення кваліфікації вчителів, використання сучасних асистивних технологій, форму-

вання толерантного ставлення в освітній спільноті та тісну співпрацю всіх учасників освітнього процесу.

Таким чином, подальше дослідження особливостей комунікації в інклюзивному середовищі є надзвичайно актуальним і необхідним для створення доступної, чуйної та ефективної освіти, що враховує потреби кожної дитини і сприяє її гармонійному розвитку.

Література:

1. Інклюзивне навчання. Статистичні дані. URL: <https://is.gd/L8zV5F>(дата звернення: 01.05.2025).
2. Освіта: інклюзія та універсальний дизайн. URL: <http://archive.ussf.kiev.ua/ieeditions/340/> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Сухенко В. Формування інклюзивної комунікації в системі вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*. № 6 (213). 2023. С.76-81.
4. Ткаченко О. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія «Психологічні науки»*. 2022. № 1(1). С. 79-86.
5. Фамілярська Л. Цифрові інструменти для розбудови інклюзивного освітнього середовища. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2023. №15. С. 151-162.

References:

1. *Inclusive education. Statistical data*. (n.d.). Retrieved May 1, 2025. Retrieved from <https://is.gd/L8zV5F> [in Ukrainian].
2. *Education: Inclusion and Universal Design*. (n.d.). Retrieved May 10, 2025. Retrieved from <http://archive.ussf.kiev.ua/ieeditions/340/> [in Ukrainian].
3. Sukhenko, V. (2023). *Formation of inclusive communication in the higher education system*. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, (6)213, 76–81 [in Ukrainian].
4. Tkachenko, O. (2022). *Inclusive education in Ukraine: Current state and development prospects*. *Visnyk of Vasyl Stus Donetsk National University. Series "Psychological Sciences"*, 1(1), 79–86 [in Ukrainian].
5. Familiarska, L. (2023). *Digital tools for building an inclusive educational environment*. *Open Educational E-Environment of a Modern University*, (15), 151–162 [in Ukrainian].